

© Пиро бадавлат, қалблари уммои отахонлар.

Содик Мажкамов сурати.

ФАЗИЛАТЛАР ҚОМУСИ

ФОРС-төккик мумтоз адабиётининг атоқли номаёндайларидан бирни Фариддин Атторини номи ўзбек халқи орасида да ҳам қадимдан машхур ва қадрли бўлил келган. Унинг «Мантикут-тайр» ва айниқса, «Тазиратул-авлие» асари ўзбек саводхонлари орасида ҳурмат билан тилга олининг келган. Бу улуг зотининг номини ҳазрат Навоийнинг болалик йиллари ҳақида галирганди, унинг «Мантикут-тайр» асари туфайли кўп тилга оламиш. Кейинчалик бу асар Навоийни «Лисонут-тайр» достонини ёзиши ўлчомлантарди. Алишер Навоийнинг «Насобот-муҳаббат» асарининг юзага келишида ҳам «Тазиратул-авлие»нинг хиссаси бор.

Атторининг сўйилар орасида энг кўп шукӯр қозонган ўюридаги асаларидан ташари унинг «Муҳторнома», «Мерожнома», «Навохорима», «Панднома», «Шархул-қалъ» деган асаларни, қасида ва газалларидан иборат девони бор. Асалардаги асосий мавзу сўфийининг моҳияти, табнат ва инсон масаласидир.

Инсонни иктиноми ҳаётда тутган ўрни кўпигина мутафаккирлар катаро Фариддин Атторин ҳам қизитнинг келган. Бу соҳадати кутизати, таъриха ҳамда билимнинг, ҳаётни хуосаларини ўзи-нинг «Панднома» деб атталган асарида алволларда қолдирган, «Панднома» маснавий шаклида ёзилган бўлил, ундағи ўтиллар сўфия кобигиде берилгандир. Асар жами 82 бор ва хотимадан иборат. Боблар даҳми ўзаро кескин фарқ келади. Асарининг айрим кўлъёёма вобосма нусхаларига мавзу якнилиги туфайли Лукумони ҳақнимини 100 насиҳати («Сад панди судмантид Лукумон») иловага этилган.

«Панднома» шонининг «Мантикут-тайр» достонининг дастлабки байтига ҳамоҳангани бошлиланни билан киши дик-қатни ўзига тордати.

«Мантикут-тайр»:

Офарин, жон оғарин покор,

Онки, жон бахид мушти хокро.

Мазмунни: Жон яратвни зоти покка, уша-бир ҳочув тупроқни жон ато эттан (зот) таҳсисинлар бўлсин!

«Панднома»:

Ҳамди беҳад он ҳудон покро,

Они, имон дод мушти хокро.

Мазмунни: Ул пок ҳудога, уша бир ҳочув тупроқни имон берган (зот)га олиши-лар бўлсин!

«Мантикут-тайр» да ҳудо, умуман, бир қисм тупроқни жон бахидинни зот сифатида олинган бўлил, асар ҳам бутун жонни мавқудот хусусидир. «Панднома»да эсҳо ҳудонни бир ҳочув тупроқни имон берганингни келтириш билан асарининг инсон зоти хусусида эканини таъкидлаганди. Зоро, имон ту-щучини фақат инсонларига хосдир. Бу иккя асарнинг дастлабки байтидаги ҳамоҳанганини ҳудди шундай тушиуни лозим бўлади. Зотан, Атторда ўзишина фазилатлар имонга келтириб бўлганган. Уни биринчи навбатда кишини турил иллатлардан покчовни восита деб талкин этилди.

Ҳар ки башад аҳли имон, эй азиз

Пок дорад ҳор чизро ан ҳор чиз. Яъни, ўзини имонни деб билган ҳар бир шахс тўрт нарсанни бошига тўрт нар-садан бир тушни керак.

Аз ҳасад, аввал, таъиро пок дор. Ҳиштиро байди аз он мўмин шумор.

Пок дор аз кизбу аз гибат забон Тока имонат нифтад дар зиён.
Пок гар дори амалро аз риё,
Шаъни имон туро бошад зиё
Чун шикамро пок дори аз ҳаром
Марди имондор боши вассалом.

Мазмунни:
Аввало, дилгинги ҳасаддан покла,
Шуидан кейин ўзининг мўмини

хисобла
Елгунни гибатдан тилинги тайғин,
Токи имоннинг зиён етмасин.
Амалинг риёдан пок сақласанг сен
Имон шаънидан ўз ўйграйсан.

Корининг ҳаромдан пок сақласанг сен
Имони бут одам бўлгайсан.

Аттор инсонни тўлалигича илоҳий кучлар чирмаб ташлаған ҳолда эмас, унинг табиитини ўзига боялиг кўп жиҳатлари борлигини ҳайт-қайта таъкидайди. Инсонда эзгулик, холис хизмат, жони хулқи, нағсни тиши, ақл билан иш кўриш ва она бирнан ғазиатлар борким, уларнинг жилови инсоннинг ўз кўлуда. Бу тушувчаларининг ёйни тасвиши асарин ўз номи билан чинакада.

Эй писар, қасди дилозори мақун,
Аз худо хин безори мақун.

Хотири насрар мараини, эй писар,
Варна кўрди заҳм бар жону жигар.

Номи мадрар жўз ба нижин мабар

Гар ҳамикоҳи ки гарди мубъатбар

Куввати ники надори бад мақун

Бар вужуди ҳўд ситам беҳад мақун.

Мазмунни:

Эй ўғул, энзори дилозорни кимла,
(Бу билан) худога беозорлик кимла.

Бироринн тинчини бузаб, эй ўғул,
Жону жигарини жарорат солима.

Одамларни ҳаҷшили билан ёд эт.

Шунда ўзига топсан.

Ҳаҷшилик қилинга кўрган келмаса,

Ёмонлик қилиб.

(Бу билан) ўз вужудинига чекиса

ситам кимла.

Аттор ҳуашаҳлондик (хусни хулқ) ҳа-
қида ёзаркан, илм ва илм аҳлини ўзъоз-
лашни лозимигини, ҳаҷшилик савоблини
ишилар билан шозимизни таъкидайди.
Либадати оғизни ҳаҷшиликни, жони дүст-
лар ортириб, душмандан ёзига тўлди-
нинг оғизини оғизни оғизни оғизни

«Панднома»нинг мавзу ҳамрови ни-
ҳоятда кенг. Бу асарда қаламга олинган

ахлоҳий тасаввурлар шунчалар кўпки,
ун ахлоҳий фазилатларини ўзимуси-
ни таъкидайди.

Туркнида бу калимни ҳаҷшилик ай-
тилган таълими ҳаҷшиликни таъкидайди.

«Панднома»нинг мавзу ҳамрови ни-
ҳоятда кенг. Бу асарда қаламга олинган

ахлоҳий тасаввурлар шунчалар кўпки,

ун ахлоҳий фазилатларини ўзимуси-
ни таъкидайди.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Туркнида бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

тиганди «Ёшлини ўрганинг»—тоғи-
зинган, қаринча ҳаҷшиликни музга

ёзганинг, маколига монанд келади.

Болалик хотиралари деганимизда,

ёдимизга кўп қоқаларни тушуди, улар

қалбимизга бир умр унтилма бў-
либ мурхланинг қолган. Шунга мен-
засак, болалик ташкилни ташкилни

ишимизни мумкин.

Суркотнинг бу калимни ҳаҷшилик ай-

